

պարակագրութեան մեծ շարժման. այդ ասպարէզն ալ նուիրագործեցին մեր նախկին սաները. Աղաքէկեան, Սրբիար, Մամուրեան եւ ուրիշ շատեր մեծ դերեր կատարեցին այդ տեսակէտով, մանաւանդ Արքիար՝ որուն դպրոցի աշակերտները պէտք է խօս-տովմնինք մեր լաւագոյն հրապարակագիրները:

Գրական սեռ մը կայ մեր մէջ ուր ամէսէն աւելի զգալի է Մուրատ-Ռափայէլեան սաներու հիմնական բաժինը, մանաւանդ թէ դպրոցը՝ որուն աշակերտներն եղան մանաւանդ Աքեւմոտահայ մեր լաւագոյն գրողները:

❖ Անարեգութիւնն է այդ: Անոր ներկայացուցիչները քիչ մը Բագրատունիէն, քիչ մը Հիւրմիւզէն եւ խորապէս ազդուեցան Սիհշանէն՝ որուն հանդէպ « անսահման հիացում եւ որդիական սէր ունէին »: Անա անսգամ մ'ալ քեմի վրայ նոյն ազնուական դէմքերը Պէշիքթաշլեանի, Թերզեանի, Հէքիմեանի, Անէմեանի, Վարուժանի եւ դեռ շատերու եւ խոստումնալից նորերու: Եւրոպական գրականութեան խոր հմտութիւնը զոր ունէին այդ ռահիմբանները, անոր արուեստի եւ ճաշակի նըբութիւնը՝ միացուցած հայ մտքի եւ գաղափարաբանութեան հետ, կերտեցին մեր քնարերգութիւնը ճոխ, երփներանգ եւ պատկառելի:

Եւ մեր Սքեւմտահայ սերունդը 1850էն ասդին իսկապէս բախտաւոր եղաւ իրեն կրթիչ եւ ուսուցիչ ունեցած ըլլալուն Պէշիքթաշլեամի եւ Թերզեանի նման դէմքեր, որոնց դերը այնքան լայնօրէն եւ անվերջօրէն փառաբանած են Օտեանի նման ազիւտ տիպարներ եւ վերապրոյներէն՝ Զօպանեան՝ թէ ընկերաբանական, թէ գաղափարի եւ թէ կրթութեան գործին տեսակէտով. եւ Զօպանեան իր կարգին բախտաւորութիւն կը համարի Միսիթարեան աշակերտներուն աշակերտն եղած ըլլալուն, եւ «Մէրն ու երախւտագիտութիւնը զոր միշտ ունեցած եմ այդ վարպետին (Թերզեանի) համար... իմ մէջս մտած ու անջնջելի կերպով հաստատուած են» կ'ըսէ միանգանայն քանդակելով թէ «Հայ աշակերտները, կազմուած (Թերզեանի) ազնուացուցիչ շունչին տակ, Պոլսոյ Հայ ընկերութեան լաւագյուն տարրերը տուած են, եւ անոնցմէ եղած են խումբ մը ժանօժմտաւորականներ, ինչպէս Պէրպէրեան, Չերազ, Տէմիրճիպաշեան, Գը. Զօհրապ, Տիկին Անապիս, Յ. Ալփիար, Տիգրան Արփիարեան, Երուանդ Արմաքէշլամիան, Զիփիթէ Մարաֆ», ինչպէս ինք Զօպանեան եւ ուրիշներ։ Եւ դեռ չհաշուեցինք մեր Նախկին Սաներուն կազմած դաստիարակ ու գրագէտ կարկառուն դէմքերուն շարքը Տիւսաբէն սկսեալ՝ որ Պէշիքթաշլեամի գեղեցկագոյն նույնը է Հայ գոռականութեան։

Վերջապէս Մուրատ-Ռափայէլեան սաները կ'անմահանան իրենց տիպարներով, որոնց մէջ բարձրաքանդակի պէս ցայտուն է բարյական մարդը՝ գիտուն, հաւատացեալ, ազգասէր. խանդավառօրէն փարած գեղեցկին եւ մանաւանդ Հայ մշակոյթին: Կնքելու համար՝ պիտի արձանագրեմ դարձեալ Զօպանեանի նշանակալից տողերը թերզեանի մասին գրուած, որոնք սակայն ընդհանուրին ալ են. « Ոչ միայն գեղարուեստի եւ գրականութեան հաշակը կը փոխանցէր ան իր աշակերտներուն, » այլ եւ կերանքի արուեստը կը սորվեցնէր, ուղղամիտ, հաւատարիմ, խոստմապահ, չափաւոր եւ ինքնազուսպ, գաղափարապաշտ ու հաւատաւոր ըլլալ բարեկիրծ, բարեծեւ. ընկերասէր ու մարդավարի ըլլալ կը սորվեցնէր »:

ԱնաՄուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններու պանծալի դերը Հայ Ազգին համար։ Օրինեալ ըլլան զոյգ անման Բարերարները, եւ մանաւանդ օրինեալ ըլլայ Մխիթար եւ իր աստուածապահ Ուխտը՝ ողի եւ պահապան այդ ազգանուեր Հաստատութեան։ Եւ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանները թող տեւեն որբան կը տեւէ Հայ Ազգը, եւ մանաւանդ տեւեն անմահօքէն՝ տեւական ընելու համար Հայ Ազգը։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԷԶԵՐ

ՊԻՈՈ ԵՕԹՆԵՐՈՒՐԴԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Digitized by srujanika@gmail.com

Մեծին Մխիթարայ Ձեռակերտը՝ իր հաս-
տատութեան օրերէն մինչեւ այսօք՝ պատիւ
ունի բազմաթիւ ականաւոր այցելուներ
հիւրամեծարելու իր կողեկին մէջ, և անոնց
ծանօթացնելու Հայ Ազգին փառքն ու ա-
ռաւելութիւնները:

Եթէ բանանք Ոսկեմատեհանները՝ պիտի
տեսնենք անուններ Արքունիցներէ և ազ-
նուազարմ Տուներէ, մեծահռչակ դէմքեր՝
Պիտական ու Քաղաքական ասպարէցնե-
րէ, հանձարներ՝ տաղանդներ՝ գրական ու
գեղարուեստական աշխարհներէ. և այս
ամէնը ինքնին պատճառ եղած են խոնարհ
Հաստատութեանս գործունէութեան տա-
րածման և կրօնական և ազգային համ-
բաւին:

Սոյն այցելուաց գոհար շարքին մէջ
անշուշտ ամենէն բացառիկը պիտի համա-
րուի կաթողիկէ Աշխարհի Ընդհանուր ու
Ծայրագոյն Հովուապետի մը գալուստը,
Պիոս Ե.ի շնորհաբեր Այցը, որ սահմա-
նուած էր ըլլալու՝ ըստ նախախնամական
ծրագրի մը՝ Ա. Ղազարու կղզեկին ան-
դրանիկ Օգոստափառ Այցելուն, ու կարծես
Արքական Ուղեցոյցը Միխարայ Տունը
երախտապարտ ընող հետապայ վեհապետ-
ներուն, որոնք Ն. Արքութեան յաւերժաւ-
կան Յիշատակին շուրջն ամփոփուելով
հետզհետէ՝ իրենց արքունի թագերովը
պիտի կազմէին պսակներու ամենէն պեր-
ճափառու:

Եւ իրօց, նկատելով մի միայն թա-
գակիրներն ու Պետութեանց Գլուխները,
(զանց կ'ընենք նոյն իսկ լոկ Գահաժա-
ռանդ մացողները), կ'ունենանք արդէն

առջեւնիս պատկառելի ցանկ մը. Հոս կը
զետեղեմ զայն՝ իրենց այցելութեանց թը-
ւականներովը.

Միքայէլ Պրականցայի՝ հրաժարած թագաւոր Փորթուգալի (1834), Իզապելլա Մայր թագուհի Փորթուգալի (1834), Առտոլֆ Թիէռ՝ Նախագահ Գաղղիոյ Հասարակագետութեան (1836), Աղեքսանդր Բ. Կայսր Ռուսաց (1838), Մարիամ Քրիստինէ թագուհի Սպանիոյ (1841), Կոմա Շանդորի (Հենրիկոս Ե.) թագաժառանգ Պուրպունեանց Գաղղիոյ (1843), Փրանկիսկոս Յովանէփ կայսր Աւարտիոյ (1851), Մարիամ Քարոլինա կայսրուհի Մեքքսիկոյի (1857), Ջերմանիանտ Մաքսիմիլիանոս՝ կայսր Մեքսիկոյի (1858), Եղիսաբեթ՝ կայսրուհի Աւստրիոյ (1862), Մարգարիտա Սավո-

յիոյ՝ թագուհի Խոտալիոյ (1868 և այլն), Տոն Փէզրոյ տ' Ալբանդարա՝ կայսր Պրա-զիւ (1871 և 1888), Եղուարդ է. թա-գաւոր Անգղիոյ (1872), Ալեքսանդրա՝ թագուհի Անգղիոյ (1872 և 1899), Վիկ-տորիա Ալեքայիտ՝ կայսրուհի Գերմանիոյ (1873), Փրեզերիկոս Գուլիէլմոս՝ կայսր Գերմանիոյ (1873), Յովանեֆինա Մայր թագուհի Շուետի և Նորվելիոյ (1875), Մարիամ Քրիստինէ Ալյոհ՝ Ալֆոնսոս Ժ. թագաւորին Սպանիոյ (1878), Ապաւաս Հիլմի փաշա՝ Խոտիւ Եգիպտասոսի (1885 և 1886), Քարոլին՝ թագուհի Սաքսոնիոյ (1886), Լուգովիկոս՝ թագաւոր, և Մա-րիա Փիա Սաւոյիոյ՝ թագուհի Փորթուգալի (1888), Կարոլոս՝ թագաւոր Ուումանիոյ (1891), Միլան՝ նախկին թագաւոր Սեր-պիոյ (1895), Վիլհէլմին՝ թագուհի Հուան-

տիոյ (1896), Էմմա՝ նախկին Խնամակալ թագուհի Հոլանտիոյ (1896), Զօրավար Կրէնթ՝ Հին Նախագահ Միացեալ Նահանգաց Հիւսիսային Ամերիկայի (1899-էն առաջ), Ումպերդոյ Ռ. թագաւոր Խտալիոյ (1899). Աւկուսդա Վիկտորիա՝ կայսրուհի Գերմանիոյ (1908), Վիկտոր Էմմանուէլ Գ. այժմեան թագաւոր Խտալիոյ (1910), Գերտինանտ՝ թագաւոր, և Մարիա՝ թագուհի Ռումանիոյ (1925), Հեղինէ այժմեան թագուհի Խտալիոյ (1929), Պորիս՝ թագաւոր, և Յովհաննա Սաւոյիոյ՝

թագուցի Պուլկարիոյ (1932):

Քահանայապետական այցելութեան նը-
կարագրութիւնը զեռ չտուած՝ նախապէս
պէտք է անցողակի յիշեմ այն պատմական
պարագան՝ որ զալստեանը անուղղակի
պատճառ եղած էր:

իննեւտասներորդ դարուն սկիզբը՝ Պիռո
Զ.ի մահէն վերջ անկարելի դարձած էր
Հռոմայ մէջ Պապնատիք Ժողով գումա-
րել բաղացական խառնաշփոթ կացութեան
պատճառաւ։ Երբ Ֆրանսական բանակ-
ները կը պարտուին Խտալիոյ մէջ՝ 43
ծիրանաւորներ կը հաւաքուին Վենետիկ՝
որ այն ատեն Աւատրիացւոց ձեռքն էր, և
հոն՝ Ս. Գէորգի Բենեդիկտեան Մենաստա-
նին մէջ կը գումարուի սոյն ժողովը, ուր
ամիսներ վերջ կ'ընտրուի Պիռո Ե. Քա-
հանայապետ Հռոմայ (14 Մարտ, 1800)
Բենեդիկտեան կարգէն :

Սոյն ընտրութենէն երկու ամիս վերջն
է որ Ա. Ղազար ամենամեծ բարեբախ-
տութիւնն ու պատիւը կ'ունենայ յիշեալ
Քահանայապետին այցելութիւնը դայե-
լելու։

Պատմական դէպքիս նկարագրութիւնը
զետեղելէ առաջ՝ կ'ամփոփեմ Ա. Ղազա-
րու ձեռագիր Ժամանակագրութենէն անոր-
նախապատրաստական շրջանն ու յարա-
կից պարագաներու:

Թագաղութեան հանդէսէն վերջ մերթ
պտոյտի և սթափումի վայրեր կ'ըլլան նոր
բահանայապետին՝ վենեսոկոյ այն կղզի-
ները՝ ուր վանք կայ: Ճիշտ այդ շրջանէն
կը սկսի քաղաքին մէջն ալ հետաքրքիր

ուշագրութիւն մը, թէ արդեօք ո՞ր օրը
պիտի ըլլայ Հայ Վարդապետներու կղզւոյն
այցելութիւնը, մանաւանդ որ գլուցողներ
կային՝ թէ վենեստարնակ հայազգի Ցով-
հաննէս աղա Անդրոսիեան « Անենեկապան
Նորին Արբութեան »՝ Միաբանութեանս
բարեկամն էր :

Թէպէտեւ Միծ Պահոց շրջանն է՝ բայց
բացառիկ պարագան կը փութացնէ կա-
տարել մենաստանին մէջ զատկական մա-
քրութիւնը՝ անակնկալի հանդիպելու հա-
մար։ Միւս կողմանէ հետամուտ կ'ըլլան
Ա. Գէորգի մենաստանէն կամ զանազան
տեղերէ ուղղակի կամ անուղղակի տեղե-
կութիւն ձեռք ձգել։ Պիոս Լ. նոր կը սկսէր
ճանչնալ մեր միաբանները, այն է՝ երբ
թագաղրութեան և Ա. Զատկի Քահանայա-
պետական զոյգ Զայնաւորներուն մէջ ա-
նոնցմէ երկու հոգի յոյն կիսասարկաւագի
և Սարկաւագի դերերն ստանձներ էին։¹
Բաց աստի՝ Ապրիլ 16-ին, Դ. օր Զատկի,
վանքիս վարժարանի ուսանողները առաջ-
նորդութեամբ իրենց վերակացուին կը
յաջողին նորընտիր Պապին սուրբ օրհնու-
թիւնն առնել, և նոյն պահուն Ն. Արքու-
թիւնն ալ յատկապէս հետաքրքրուած հար-
ցումներ կ'ուղղէ իրենց, և յետ իմանալու
թէ մեր կզգին քաղցէն հեռու չէ՝ յայտ-
նապէս կ'ըսէ։ «Պետք է որ ձեզի ալ գտմ»։
Այդ մտագրութիւնը ատկէ երկու օր առաջ
ալ արդէն յայտներ է եղեր զինքը շըր-
ջապատողներուն, վասն զի այդ մասին
Քահանայապետական Անկապան Առնա.

1. *S'k'nu awja mmañk'nu* «*Çepr'knu* *Uñkuñk'ra p'k'laññk'ne*» *Q'jnu*
ç'-k' Q'aññk'waññp'k'na *ak'g'*» (*Z.* *Q.*, *Sawj'kuññ*. *Uñw'jr* *q'h'kaññ*
Uñkuñ, *ç'k'laññk'nu*. *k* *U.* *Q'aññk'waññ*. *m'añ*. *ç'k'nuññ*. 1930. *ç'k'*
356-359).

Քառաջեօլի եւս ակնարկ մը կ'ընէ թոփհ. աղա Ավերպուեանի, և սա հըճուանքով կը փութայ պատասխանել, թէ « ամենայն կարօտով սպասեն նմա վանականք » : Ասոր վրայ այլեւս վստահ հետամուռ կ'ըլլան ըստ կարելոյն արժանավայել ընդունելու թիւն մը պատրաստելու : Զայս կ'իմանայ Ծիր. Պորձիա « գեր-վերակացու » Բրօբա-կանտայի, և կը յանձնարարէ կանխաւ մերայնոց, որպէս զի Ա. Պապին գալստե-նէն առաջ իմացնեն իրեն, որ կարենայ ինքը՝ իրբեւ մեր Միաբանութեան և Արե-ւելեայց Պաշտպան՝ պաշտօնապէս ու պա-տուով ընդունիլ Ն. Արբորթիւնը Հայոց կղզւոյն վրայ :

Ապրիլ 28-ին՝ նոյն ծիրանաւորը և
Յովհաննէս աղա Սեղբոսկան վանք կու-
գան ու կ'ուսումնասիրեն եղած կարգա-
դրութիւնները, Ընդունելութեան եղանակը
և այլն։ Խղճամիտ միաբանները ունեէ պա-
կաս բան մը չընելու համար՝ մինչեւ իսկ
իրենցմէ երկու հոգի Զերթողեանց վանքը
կը զրկեն, նկատելով որ Ն. Սրբութիւնը
զանազան անգամներ հոն կ'երթայ, որով
փորձ էին անոնք պատշաճութիւններու-
բայց Զերթողեանք շուտով կ'անդրադառ-
նան մերիններուն տագնապն ու մտահո-
գութիւնները, և կը ջանան հանգարտեցնել
զիրենք, թէ Ո. Պապը «կրօնաւորաբար
և աղքատօրէն անշցութեամբ ալ կրնայ
ընդունուիլ»։

Երկու պատուի իրակները վասն զբ է
նան և կը հաղորդեն լսածնին։ Յան-
ձնարարուած կերպը պատշաճ չի թուիր
սակայն Ա. Ղազարու Միաբանութեան,
որովհետեւ կը ստուգեն որ Պապին առ
Զերթողեանս երթալուն նպատակն եղած
է սոսկ հանգիստ առնել, մինչ ի Ա. Ղա-
զար՝ այցելութեան է որ պիտի զար։ Այդ
զալուստը թիչ շատ պաշտօնականի հան-
գամանք ունէր, և որուն իրը ապացոյց
ունէին՝ տրուած խորհուրդը Հ. Տեղապահի
գրաւոր ուղերձին և Հ. Մկրտիչ Աւգե-
րեանի պատրաստած նուազին ու եռալե-
րեանի պատրաստած նուազին ու եռալե-
րեանի մասին, զանոնք վերապահելու
բողին մասին,

Համար «Երբ կրկին եւս գայցէ... սակաւ-
սմբովս հանդիսիւ» որով այն ատեն «ըն-
ռաներար» կրնայ կատարել:

Արքայավայել են պատրաստութիւնները՝
քաղաքէն վանք կը բերուին փառաւոր
սթոռներ, և այլ ոսկի շքեղ սպասներ։
Յովհաննէս աղան ալ վանցին կողմանէ իր
ոնձնական ծախըով կը հոգայ քաղցրա-
ենիներու տեսակներ՝ հիւրասիրութեանց
ամար։

Վերջապէս Մայիս 5-ին՝ երկուշաբթի՝
ը հասնի «թերթ յայտարար ի դրանէ
լապին առ Յովհաննէս աղայն», թէ
Մայիսի 9-ին յետ միջօրէ՛ ժամ 5-ին
1. Քահանայապետ Պիոս է. պիտի երթայ
և Ա. Գագար մենաստան Հայոց»: Աւե-

իսկը իսկոյն կը հաղորդուի վանք, որ
մենամեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէ
ոլոր վանականներուն մէջ, միաժամա-
ակ կը ծաւալի լուրը բաղացին մէջն ալ:
ետեւեալ օրը (Մայիս 6) Պիոս կ. Սան-
չիովաննի Նուովոյ կոչուած եկեղեցին
այցելէ: Յովհ. աղա Սեղբոսեան գոր-
ակալներէն մին ըլլալով իր թաղին պատ-
անող այդ եկեղեցւոյն՝ կը զտնուի ծով-
ոփին մօտ՝ պաշտօնական անձերու կար-
ին: Հոս մեր ժամանակագիրը կ'աւանդէ,
ո՞ «Պատն ի ծովափին առաջի բազմու-
թեան կալեալ զձեռանէ Յովհ. աղային՝
ուէ. Սինեօս մարքէզէ, յուրբաթ աւուր-
դինիմ ի ձեր վանս ի Ա. Ղազար»:

վերջին օրն է, Մայիս 8. Ցովկաննէս
դային հետ վանք կը հասնի Պապին
խարտաւիլակ»ներէն մին՝ որ եղած պա-
րաստութեանց վրայ մէկ քանի բաներ
և կ'աւելցնէ: Մինչ այս՝ երբ քաղաքէն
ու լսուի որ մտագիր են նոյն օր նաեւ
առաներ (արք և կանայք) վանք զալ՝
իրանաւոր Պորճիս կը յանձնարարէ մե-
այնոց, որ որքան կարելի է օտարներ չի-
ան, այլ միայն հայեր, արք և կանայք.
եթէ հնար է՝ արեւելեան ազգային ձեւով
տառագով, բայց ժամանակագրութիւնո

1. Ակամամբ Մարտ դրուած է Ժամանակազրութեան
ց:

կ'ըսէ, որ այդպիսիներ շատ քիչ մնացած
էին քաղաքին մէջ։ Իսկ ապա թէ Մարի-
նովիք խորհուրդ կու տայ Միաբանութեան
որ զՊապն ընդունին եկեղեցւոյն դռնէն
ներս ի ձայն երգոց։

Ամէն ինչ պատրաստ է, և ամբողջ
Միաբանութիւնը խանդավառ և զգացուած
այլեւս կը սպասէ անհամբեր:

Ուղղակի ժամանակագրի զըշին կը թուղում այս մեծ դէպքին հետեւեալ մանրամասն նկարագրութիւնը:

Σ. Λ. Σ.

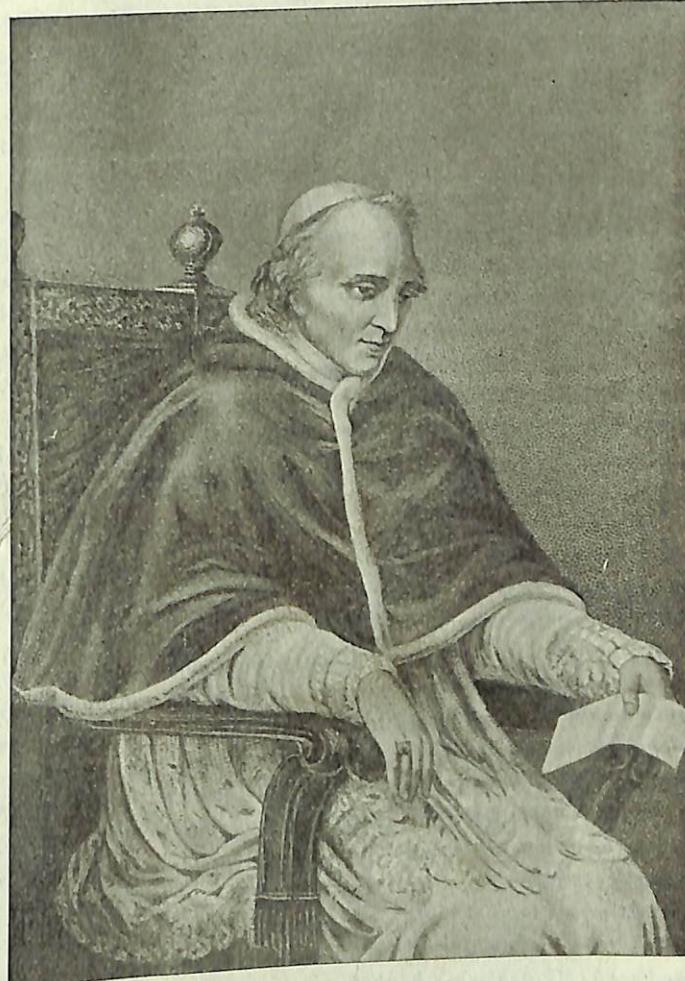
... ի մայիսի 9. յաւուր ուրբաթու, հինգ
ժամաւ յետոյ քան զօր հասարակ՝ եկն եմուտ
Սրբազն Պապն Պիոս Եօթներորդ ի վանս մեր՝
որ ի կղզին սրբոյն Ղազարու ի Վենետիկ, հան-
գերձ նախընթաց եկաւորութեամբ ամբոխին և
այլոց մերձակայից պապին, քանզի նախ յեր-
րորդ ժամու զկնի միջօրէի եկն կարդինալ Պոր-
ճիայն (կապոցաւ ծիրանեաց իւրոց, զոր յետոյ
զգեցաւ ի սենեկի Հ. Յովհաննէչին) հանդերձ
եղբօրորդուով իւրով գավալիէուի մալթայու. և
զկնի իբր ժամու միոյ Ճեներալն կամ զօրավարն
կայսերական. ապա մօնսինեօր Պրանքատօրօ՝
արքեպօս. մծբնայ՝ սեքուետար սուրբ ժողովոյն
բոքականուայու. ընդ որում էր և Մածձիօ Խար-
տափիլակն պապին՝ ծանօթ մեզ յոյժ ի նախըն-
թաց պապական հանդէսս. ապա և անուանի
բոէլազն Անմէլօ Ալօգիօ Նուցցի (որ ետ մեզ ըն-
ծայ զերիկո օրինակ տեսրակի իւրոյ, որ է հա-
ւաքումն վկայութեան հարց իբր ստորոգելիք
պապին այբբէնական՝ նուիրեալ յաւուր պսա-
կադրութեան, որպէս թէ զմին զնել ի քրատան,
և զմիւն տալ մեծաւորին.) թռոլ զայլ եկեղեցա-
կանս, և զբագմաթով աշխարհականս, արք
բազումք և կանայք սակաւ. ընդ ամենն՝ իբր 40
նաւովք, աւելի՝ և ոչ պակաս:

Յետ ամենեցուն եկն եհաս Արքազան Տէրն իւրպվ գդերօք. (որոյ ընդ երեւիլն խաչակիր նաւակաւ և ուղեկցութեամբ քանի մի նաւակաց առաջի կզբույ սան սերվօլօյին՝ սկսաք հարկան զգանգակս՝ մինչեւ ի մտանել ի վանս մեր. թող զգանգակն սան սերվօլօյի՝ յանցանելն ընդ այն): Այլ նախ քան զՊապն զայ մտանէ նաւակ մեծի ծիր. Կարդինալին Եօռքայ՝ արքայազգի անզդիացւոյ, որում ընդ առաջ համար:

աղքեաց կարդինալ Պօբհիայն։
Իսկ ի մերձենալ նաւակի Պապին՝ զնաց Միաւ-

զուրք»։ Եւ Հ. Վարդանէս ծերունին ի վերայ բերեալ, «Տէր ողորմեա՞ օրհնութիւն և փառք», ընթեցաւ զայս բան աղօթական ի Նարեկեան գանձուց. « Յաքունեացն պետ, և ձիր իմաստից տէր Յիսուս Քրիստոս, միայն ուսուցիչ զանիմանալիսն, որ ոչ գծագրի յայսմ յաւիտենի, պատկեր Հօր անհաս ի վեր քան զբան, ուղղեալ յայս նշան՝ հաստատեա սովին պնդութեամբ զսիւնս աշխարհի. պահեալ ամրութեամբ ըստ քումդ իրաւանց՝ զՀովուապետն Խաչանց Քոց բա, նաւոր հօտի՝ «զՏէր Պիոս Եօթներորդ». զեաիսկոպոսունո՞ Երիցամբք և սարկաւագօք, զվարդապետո՞ դպրօք և բնաւին իսկ պաշտօնէիւք Եկեղեցականօք, արացես լինել Երկիւղածութեամբ սրտի՝ խաչիդ պարծանաց, ի Քեզ զօրացեալ»։ Եւ ապա ծունդ Կրկնեալ բեմին՝ իջաք անտի միատող կարգաւ՝ սկսեալ ի Հ. Վարդանին, և ծնրադրութեամբ ողջունեալ զՓասպն՝ գնացաք յաւանդատուն վարժարանի, և հանաք զզգեստոս մեր. և յետոյ ի գտանել միջոց՝ Եկաք միացաք ընդ այլս ի մերոց Եղելոց ի մէջ տաճարին։

իսկ Պապն ի վերայ աղօթարաւ-
նին՝ ուր նստաւ, յերկարեաց զա-
դօթս լոռոթեամբ՝ մօտ ի քառորդ
մի. ապա գնաց յաւանդասունն
(որ տակաւին էր փոքրիկ յոյժ),
և նստաւ ի վերայ պատրաս-
տեալ աթոռոյ, և յաջմէն նորա
Պօրճիայն ի վերայ անյենարան
աթոռոյ. (ուստի բարձեալ էաք
զմիջին առմերն, զի ընդպարձակե-
ի վերայ մեծի առմերին և ի թիկու-
կեալ էաք կարմիր քէմիսա, որպէս
նորա զիորանն սրբոյն Յովսեփի
կախ զարդարեալ, թող զզարդ եկեղ-
որ ի Զատկէ հետէ մնաց քէմիսայ-
մենայն խորանս վառեալ էին չո-
մոմ, և յառաջ բեմի վեց): Ապա գ-
մի կանայք հայկազունք և իտալ
դասունն, և անդ համբուրեցին զ-
նին, որպէս և մշակք մեր, և այլ
ուամիկ արանց:

նորբնծայլարանին՝ հանդէպ աբբայական գրան,
և նոտաւ ի փառաւոր և ի հովանաւոր գահ, որոյ
հովանին խատիքէ ոսկի ծոպիւք. և աթոռն խաւ-
տիքէ ոսկեկուռ և ահաւոր. և եղ զուս իւր ի
վերայ կրկին բարձից. ներքինն մեծ՝ խատիքէ,
և վերինն փոքր՝ ոսկեթել գեղին, և յաշլէ նորաւ
բազմեցաւ ծիրանազգեաց Պօրճիայն, այնպէս զի-
ըստ զրից տեղւոյն՝ անմիջապէս յաշն Պօրճիայի
էր զուսն նորբնծայլարանի՝ փակ պատուառ-
զարդ, որպէս և երկու զրունք սրահակին բաց՝
խատիքէյակախ. իսկ ընդ անեկէ կայր կանգուն
մօնսիւնեօր Պրանքատօրո: Անդ մատուցեալ նախ

զառաջին՝ Տեղապահն կամ Փոխանորդին Աբբայի
Վ. Հ. Գաբրիէլ Վարդապետ, և այլք զինի ի
մեծէ մինչեւ ի փոքր՝ համբուրեցաք ամենայն
վանականքս զոտս Արքազանին կամ զիսաշանիշ
երեսս հողաթափին. ուր Արքազանն հարցանէր,
և Պօլճիայն տայր տեղեկութիւն զանձանց համ-
բուրողաց ըստ կարգի: Վերջին համբուրօնին ի
մերոցս՝ զինի եղբայր Մկրտչի՝ անուխտ եղ. Ան-
տոնն հալեպցի, օրինակ բարի առեալ ի լրոյ
չերթուղեան ուրումն եղօր՝ համբուրել անդ զոտս
Պապին՝ խնդրեաց առնուլ լիսկատար ներողու-
թիւն յիւրաքանչիւր նուազի հաղորդելոյ շա-
շթէ ի շաբաթ, զորոյ զհայերէն խեցբեկ զրոյցու՝
Հ. Ստեփանն յակնարկել Պապին թարգմանեաց
խոհեմութեամբ յիտալականն՝ ամսոյ յամիս փո-
խելով զինդիրն. և Պապն խաչակնքեաց ստո-
րասելով, իսկ ի խնդրել տէր թովմանին իտա-
ւերէն շաբաթէ ի շաբաթ՝ Պապն փոխեաց յամսոյ
յամիս: Ցորում միջոցի մատուցաւ ի մէնջ ըստ
սովորութեան արծաթի ափսէ երկու ի ձեռն Հ.
Ստեփանին՝ խաչիւք, մետալիւք, և թէկպէհօք,
և Պապն տեառնագրեաց ի վերայ՝ ի նշանակ
զնելոյ զներողութիւնս:

Զկնի մեր համբուրեցին զոտս Պապին և քանի
մի եկեղեցականք, և ապա ամենայն աշխարհա-
կանք, յորոց միջի խառնեալ էր և տէր կամ հայր
Աստուածատուր ջուղայեցի թարիկեան . . . :

Յաւարտիլ համբուրին մուծաք զսրբազն
Պապն ի մեծ սենեակն Աբբայական, յորոյ ի
դուռն արկեալ կայր վարագոյր քէմիսա, և ի տեղի
աբբային աթոռ պապավայել՝ հանգերձ քէմ-
իսայիւք թիկնական որմոյ. և ի սենեկի անդ՝
բաց ի պատկերէ Միլիթարայ Աբբայհօր՝ որ կայր
ի տեղուց խրում ի հանգիպոյ, և վերայ գլխոյ
պապին էր պատկեր սուրբ Աստուածածնին, և
յաջմէն նորա՝ յորմ փոքր սենեկի աբբայի՝ պատ-
կեր նորավախճան լուսահոգի Աբբայհօր Ստե-
փաննոսի Մելգոնեան. և զինի դրան պատկեր
մարքէց Ցովհաննէս ալպայի Եղեղոսեան. զի զայն
եւս զնել պատուիրեալ էր Պօրճիային: Անդ յետ
նստելոյ Պապին, և յաջմէն նորա Պօրճիայի,
առաջիկայ գտանին ընդ մերձաւորս սրբազն-
նին՝ չ. Տեղապահն և չ. Ստեփանն. յայնժամ
համարձակեցուցանեն խարտաւիլակին զչ. Տե-
ղապահն, և կրկին կրկին ստիպեն համարձակ
մօտ մատչիլ, զի թէ ունիցի ինչ առաջարկելի
կամ խնդրելի, ասասցէ անձամբ: Իսկ չ. Տե-
ղապահն՝ որ փոխանակ անկանելոյ ի Կողմն Պօր-
ճիայի, ի միւս կողմն է անկեալ, վարանի փոքր
մի. վասն զի բան եղեալ էր մեր ընդ Պօրճիային,

զի նախ նմա նշանակեսցուք զինդիրս մեր, և
ինքն ի մեր կողմանէ առաջարկեսցէ Պապին,
(զի այսպէս թելագրեալ էր մեր ինքնին): Բայց
ի շատ յորդորել Մացիօ խարտաւիլակին՝ Հ. Տե-
ղապահն առանց կարելոյ ակնարկել առ Պօր-
ճիայն ի միւս կողմն, մատչի յահեկէ Պապին,
և ծունը եղեալ՝ համբուրի կառկառէ զմէմօ-
րիալ հոգեւոր խնդրոց միաբանութեանս ըստ
ութից գլխոց: Արբազանն հրաման տայ նմա
յառնել, և սկսանի վերծանել զառեալ զիրն. և
յետ քանի մի տողից նշան տուեալ ստորասական՝
յետոյ տեսանեմ զբոլորն ասէ, և տայ զգիրն ի
սենիկապան իւր: Յետ այսորիկ եկն ի նելքս և
Եօռք կարդինալ՝ ներումն խնդրելով ի Պապէն՝
երեւիլ առաջի նորա առանց ծիրանեաց. յայն-
ժամ Պօրճիայն էանց յահեակն Պապին, և ի
տեղի նորա նստաւ Էօռքն:

Յայնմ վայրի սկսեալ էին բերել անուշեղէնս և պուղամայս առ Պապն և առ կարգինալս. Կարգինալքն չափն ինչ. և Պապն հազիւ համաես արար (զի արտաքոյ պալատան չդնէ ինչ ի բերան). և զիւր զգերսն արձակեաց յիւրմէ, որոց վասն պատրաստեալ էր արտաքոյ ճաշակ քաղցրաւենեաց և փուսուլայից հանգերծ սրճով. (թէպէտե անծանօթ անձինք ի մէջ մտեալ՝ ռամ-կօրէն աւելի վայելեցին և լիզեցին, քան որոց արժանն էր): Ի նմին պահու Եօռքն հեան զժուղթ մի լրոյ յալթութեան կայսերականաց ի կողմանս Հունոյի, և ետ ընթեռոնուլ Պրանքատօրօյի առաջի Պապին ի լուր ճինեռալին, որ և հաստատեաց զնոյնպիսի բանս: Եղեն և զրոյցք ըզպատկերէ Մխիթարայ Աբբայնօր, քանզի հեարց Պապն, թէ հիմնադիրն իցէ: Ի մէջ էարկ Պրանքատօրօ զրոյց և վասն պատկերի մարքէզին, և Պապն եւս ժամանակ հայի ի վերայ նորա. և յաւել Պրանքատօրօյի զմարքէզէն, թէ այր աստուած աբան է, որոյ զիւր սփոեալ են ընդ աշխարհ, ի վերայ էած Պոռճիա. տպագրութիւնն իսկ գովելի էր. իսկ Պապն իրագէտ գոլով երկդիմի զովութեան նոցա՝ ժամանէր: Յայնմ միջոցի առ գրան կայր մանուկ փոքրիկ կայտառ՝ որդի պօլտու սեպուհի. յակնարկել Պապին առ նա՝ եմուտ առ Պապն. և նա ողջագորեաց, և ետ նմա յանուշեղինաց. թերեւս և զաւակ հայոց կարծեցաւ, որ չկայր ի միջի:

Ապա բերաւ սուրճ, զոր մատոյց Յովհ. աղայն
առ Պատին, և նա ասէ. թէպէտեւ չէ իմ սովու-
րութիւն յետ ճաշու սուրճ ըմպել, այլ զմարքէզգին
սուրճ կամիմ ըմպել (որ էր կազմեալ արեւելեան
կերպիւ, ծեծեալ ի սահնդի). և րմանեալ որանու

մի ֆիլմանին՝ եղ յետս։ Յետոյ մատոյց և պարոն թողմասն բուզայեան սուրբ երկողունց կարդինալաց։ այլ նորա չնորհակալ լինելով՝ յետս դարձուցին։ (զի ոչ ճաշակեն առաջի պապին)։

Զկնի այսորիկ ի գալ զգերց պապին ի սենեակ անդր վերստին, յարեաւ սրբազնն, և գնաց բազմութեամբ ի տես նորընծայարանի. ուր ար- գելաւ կանանց մուտ ի ներքս: Եւ անտի ելեալ ի բրեւ գնայր ընդ սրահ ծերոց ի վարժարան, հայեցաւ շուրջ ընդ գիրս պայծառութեան մե- նաստանիս, և ասաց. «Է ո՞ն բառամիզօ». և ի մտանելն ի տես վարժարանի՝ արդէն մտեալ էին անդր և կանայք: Ապա անցուցեալ ի վար- ժարանէ գրահանայապետն ընդ սրահ եղարց՝ տարաք ի գրատունն, և ցուցաք նոմա յոտին գքանի մի գլխաւոր ծեռապակիրս, զոր օր. զերկա- թաւ և առ և առ առանցն. և պապինեալ աս-

ՊԻՍԱՆ ԵՅԹԱՆԵՐՈՒԹ ՀԱՌՎԻՆ ՀԱՆՐԱԾ ԿԱՅ
 ԸՆՏԵՐԵԱԼ, Ի ՎԵՃՎՔ ՑԱԹՈՈԹ ՊԵՏՐՈՍ ԵԱՆ
 ՅԱՅՅ ԵԼԵԱԼ, ՓԱՌՈՔ ՀԱՐՅ ՄԵՒԹԱԱՐ ԵԱՆ
 ԸՆԴ ԵՒՐԱՆԱԶԳԵԱՅ ՍՏԵՓԱՆԻ ՊՈՐՅ ԵԱՆ
 ԶՄԻՆՆԵԱՅ ԳՈՒՄԱՐ ԳԹՈՎՔ ԸՆԴԳՐԿԵԱԼ,
 ՅՈՂՉՈՅ ԱԱՐԱՆԱՅ ՈՏԻՅ ՏԵԱՆԱՆԱԳՐԵԱՆ,
 ՍԵՐՈՅ ՏԱԱՐԵԻ ՁԻՐ ԱԱԱՏ ՏԵՐՈՅ ԵԱՆ
 ՄԵՐՈՅ ՏԱԱՐԵԻ ՁԻՐ ԱԱԱՏ ՏԵՐՈՅ ԵԱՆ
 ԲԵՐԱԿ ՀԱՑԿԱԶԱՅ ՊԱՐՄԱՆ ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ
 ՀՐԱՈՒԻ ԸՆԴ ՊԱՐԳԵՒՄ ՐԱԲՈՒԽ ՄԵՒԹԱԱՐ
 ԿՐԿԻՆ ՆՈՐՈԳԻ ԿԴՅԻ ՍՈՒԻՐ Պ. ԶԱՐ
 ՄԵԽԱՅ ԵՐԱԽՏԵԱՅ ԱՐՀԱՆ ԱՎՎ. ԹԱՐ
 ԿԱՆԴԱՆ ԱՍՏԱՆՈՐ ՀԱՆՈՒԹ ԱԶԴԱ. ԹԱՐ
 ԹՈՒԻՆ ԱՄԱՆԹ 1800 ՄԱՅԻՆ 9